

ne mete bili ni spomenici kulture, a bila je veliki pokretač iseljavanja nesrpskog stanovništva s osvojenih područja.

Ova knjiga pored *Predgovora, Uvoda i Zaključka* sadrži još 14 poglavlja, koja hronološki i tematski izgrađuju cjelinu. Da bi čitaocu dao što bolji uvid u temu autor je kao priloge u knjigu uvrstio i 26 karti, 14 shematskih prikaza te sliku letka koji je korišten u specijalnom ratu protiv Hrvatske iz jeseni 1991. godine. Radi lakšeg snalaženja na iznesenim kartama i u samom tekstu bogatom vojnim terminima, na kraju knjige dat je *Tumač znakova* i popis korištenih kratica. Dat je i sažetak na engleskom jeziku (*Summary*), abecedni popis korištene literature i izvorne građe te je urađeno i *Kazalo osobnih imena*. Možemo reći da je Marjan u potpunosti uspio u svojoj nakani da rasvijetli ulogu JNA u procesu raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Autor je na najbolji način uspio da marljivo istraživanje i svoje spoznaje iz vojne i historijske nauke pretoči u knjigu. Ovim djelom smo dobili velik doprinos u istraživanju procesa pokrenutih raspadom SFRJ. Knjiga je svakako čvrst temelj, putokaz i (jedna od) osnova za daljnja istraživanja ratnog perioda, kako u Republici Hrvatskoj tako i rata u Bosni i Hercegovini ■

Edin Omerčić

Osman Brka, *SDA - ljudi i događaji u političkom pokretu Bošnjaka*. Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, 2007, 680 str.

Savjestan bosanskohercegovački historičar koji se bavi istraživanjem savremene povijesti Bosne i Hercegovine, tačnije perioda od kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća naovamo, doslovno je razapet između želje da odgovori potrebi historijske rekonstrukcije društveno aktuelnih tema, te time okonča njihovo nacionalno-mitomansko procesuiranje, i nedostupnosti relevantne historijske građe, sa kojom se, ukoliko nema odgovarajućih društvenopolitičkih veza, sudara kao sa kamenim zidom. Upravo zato se svako djelo koje naslovom nagovještava doprinose u rasvjetljavanju određenih aspekata spomenutog perioda bosanskohercegovačke historije, dočeka sa toplom dobrodošlicom i napeptom znatiželjom. Takva je i knjiga Osmana Brke "*SDA-Ljudi i događaji u političkom pokretu Bošnjaka*," koju je 2007. godine izdalo Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca i koja je na intrigantan način medijski propraćena. Knjiga obuhvata dvanaest godina (1990-2002) "zgnusnutog zbivanja" na bosanskohercegovačkom prostoru, gdje se jasno hronološki razdvajaju tri etape – vrijeme prije, u toku i poslije agresije, koje je i autor obradio u posebnim poglavljima. Pored ovih, jedno poglavlje knjige posvećeno je i autorovoj samopercepciji u kontekstu bosanskohercegovačkog komunističkog sistema. Godine 1990. Osman Brka, nastavnik historije i geografije i rukovodilac Centra za obrazovanje odraslih pri Narodnom univerzitetu Tešnja, priključuje se Stranci demokratske akcije i ubrzo, kako se

više puta u tekstu knjige naglašava, na lični poziv Alije Izetbegovića dolazi u Sarajevo - Centralu SDA, od kada počinje njegov stalni stranački i uspinjući politički angažman. Od 1990. Brka je član Glavnog, Izvršnog odbora SDA, a u poslijeratnom periodu poslanik u Federalnom i oba doma Državnog parlamenta, kao i predsjednik Komisije za ljudska prava Parlamenta BiH. Zahvaljujući činjenici da je od osnivanja SDA autor bio aktivni sudionik većine dešavanja u spomenutom periodu, kao i činjenici da je obavljao važne stranačko-političke funkcije, pri izradi knjige je imao mogućnost da koristi originalnu stranačku i dokumentaciju državnih službi, kao i video i tonsku dokumentaciju, sve potpomognuto ličnim bilješkama i intervjuima sa stranačkim kolegama koje je Brka u ovu svrhu realizovao. Uzimajući u obzir navedene, obećavajuće predispozicije, uvod knjige znatizeljnog čitaoca u velikoj mjeri obeshrabri u pogledu onoga što slijedi. Tako autor na jedan krajnje nespretn način u ovom dijelu sa ponosom napominje da je raspoloživu izvornu građu "...strpljivo pregledao da bih iz nje selektivno izvodio zaključke i ocjene o mnogim događajima..." (str. 6.), te da je u knjizi obuhvatio "...one događaje i doživljaje za koje sam cijenio da su u vezi s glavnim porukama ove knjige..." (str.7), koje bi se po riječima samog autora mogle sublimirati u idućem : "...ova knjiga može poslužiti kao odgovor svima koji su iz raznih razloga napadali SDA.(...) Ovo pisanje treba da posluži za objašnjavanje nepravdnog karaktera onih politika koje su se služile prljavom i lažnom propagandom protiv SDA, što je uvijek bilo sračunato na razaranje države BiH i slabljenja političke pozicije bošnjačkog naroda" (str. 8). Autor nije zaboravio već na početku prozvati glavne protivnike stranke. Nediferenci-

rajućim pristupom prema Fikretu Abdiću, Adilu Zulfikarpašiću, Harisu Silajdžiću, Zlatku Lagumdžiji, Muhamedu Filipoviću, te u kasnijem tekstu Seferu Haliloviću, Rusmiru Mahmutćehajiću, autor diskvalificira svoj tekst. Svi oni se bez objektivnog valoriziranja njihovih uloga i zasluga, bez diferencirajućeg, slojevitijeg pristupa, trpaju u isti koš, a prozivku autor zaključuje rečenicom: "Ovo su samo neki od ekstremnih političkih protivnika SDA iz reda bošnjačkog naroda", (str. 16). Ozbiljnost ovih optužbi postaje jasnija ako se uzme u obzir da autor već na početku svoga uvodnog teksta odrješito stavlja znak jednakosti između stranke SDA, bošnjačkog naroda i države Bosne i Hercegovine.

Pored uvoda koji skromnim dometom i potpunim odsustvom kritičkog stava u čitaoca već unaprijed stvori određenu rezervu prema tekstu koji slijedi, dolazi prvo poglavlje pod naslovom *Vrijeme komunizma i prve ideje o bošnjačkoj političkoj partiji*, gdje postaje jasna rečenica iz uvoda u kojoj autor kaže: "Široka je lepeza raznih argumenata da je prikrivenost i opasnost nacionalističkih snaga u SFRJ bila usmjerena protiv sigurnosti, kulturnog, vjerskog, tradicijskog i nacionalnog identiteta i opstanka Bošnjaka. Mnogi Bošnjaci su imali ličnih iskustava u tom pogledu. Sticali su ih u raznim situacijama, čak u djetinjstvu dok su sjedili u školskim klupama" (str. 11).

Kroz potpoglavlja - *Srpski nacionalisti u školi, Moja "nepodobnost", Meni vjerovali više nego komunistima i dr.* Brka se neskromno *samopotvrđuje* kao identitetski osviješten musliman i Bošnjak u vrijeme komunističke vlasti, kao čovjek sa moralnim integritetom i rukovodilačkim sposobnostima, koje lokalna zajednica prepoznaje unatoč njegovoj "antikomunističkoj orijentaciji". Vrijeme komunizma za autora je, još

od vremena dok je sjedio u školskoj klupi, ispunjeno zaštitom interesa bošnjačkog naroda na jednoj mikrorazini. I kao da je sve to bilo svojevrsna sudbinska priprema za ulogu koja će biti dodijeljena Osmanu Brki na početku devedesetih godina 20. st. Autor pri tome, naglašavajući da se ideja o jednoj bošnjačkoj partiji početkom devedesetih rađa upravo u tijesnom krugu njemu bliskih ljudi, ukazuje na visok vlastiti intelektualni senzibilitet kroz činjenicu vlastite spoznaje važnosti i presudnosti društveno-političkog trenutka za sudbinu bošnjačko-muslimanskog naroda pa time i Bosne i Hercegovine.

Drugo poglavlje, pod nazivom *Osnivanje Stranke demokratske akcije i djelovanje do Prvog kongresa* najobimnije je poglavlje knjige (49-323), i u dokumentacionom smislu najvrjednije. Njime dominiraju izvještaji o predizbornim skupovima koji su se tokom 1990. održavali širom Bosne i Hercegovine, pri čemu primarna orijentacija autora nije bila selektivnost, već podastiranje svih raspoloživih podataka. Najčešće izvještajima sa spomenutih skupova dominiraju govori čelnika SDA, čije se poruke od skupa do skupa manje više ponavljaju, pa taj "deklarativni," dio teksta u čitaocu izazove zamor, mada je jasna namjera autora da prenošenjem i ponavljanjem tih govora argumentira u uvodu postavljenju tezu. Ipak, pored mnoštva podataka koje nam autor u drugom poglavlju donosi, i koji uistinu mogu biti od koristi za više istraživača različitih tematskih preokupacija, izdvojili bismo potpoglavlje koja govore o Osnivačkoj skupštini SDA u Sarajevu, održanoj 26.5.1990, održavanju Ajvatovice u ljeto 1990, osnivanju Saveza reformskih snaga Jugoslavije i Mitingu na Kozari od 27.7.1990, o raskolu u stranci, javnosti obznanjenom na preskonferenciji

održanoj 18.9.1990, o skupu u Novom Pazaru od 29.7.1990, Foči od 25.8.1990, Velikoj Kladaši od 15.9.1990, koji su se izdvojili brojem okupljenih Bošnjaka (Muslimana).

Brka pažnju u više navrata posvećuje i tzv. Tešanjskoj konvenciji od 23.9.1990, organizovanoj neposredno nakon raskola u Stranci i svojevrsnom testu stranačke stabilnosti i jedinstva, pri čemu do izražaja dolazi i njegov lokalpatriotizam. Skup bošnjačkih intelektualaca u sarajevskom Domu milicije od 10.6.1991. za Brku pruža dokaze o zaslugama SDA u odbrani Bosne i Hercegovine, a protiv bh. komunista i njihovog lidera tog doba Nijaza Durakovića. Godini 1991, u smislu sigurnosne situacije u BiH, a u kontekstu regionalizacije i sve transparentnijeg ispoljavanja srpskog nacionalšovinizma, također je posvećena pažnja, naročito situaciji u Gacku, Trebinju, Foči, mada pri tome kod autora ne prepoznajemo znakove preispitivanja kontroverznih tačaka u dešavanjima tog doba već se sudaramo sa jednim pravovjernim partijskim diskursom. Isti preovladava i u ocjeni "istorijskog sporazuma" iniciranog od strane Adila Zulfikarpašića u ljeto 1991. Poglavlje se zaključuje opisom Prvog kongresa SDA od 29.11.1991. i Referendumom za autonomiju Sandžaka održanom u oktobru 1991.

Autor je i u ovom poglavlju na jedan ne-suptilan način zaokupljen samopromocijom, pa pored mnogobrojnih vlastitih govora, na koje s ponosom ukazuje, nalazimo i potpoglavlje pod naslovom *Neki od sadržaja mojih govora na skupovima SDA*. Ipak, pored mnoštva konkretnih, materijalnih činjenica koje autor u ovom dijelu knjige pruža, posebno interesantna je priča o ljudima raznovrsnih obrazovnih i intelektualnih profila, koji su u jednom presudnom historijskom trenutku za bošnjačko-mu-

slimanski narod, bez ikakvog prethodnog političkog iskustva, sa društvenih margina uvučeni u sam vrh političkih zbivanja. Naročito dragocjen i konkretan je opis organizacionog širenja Stranke na lokalnom nivou putem privatno-društvenih i rodbinskih veza. Čitalac kroz tekst stvara predstavu o spontanoj stihiji gdje su počesto inicijativu u organizovanju Stranke na lokalnom nivou preuzimali, ne intelektualci koji su bili najpozvaniji već običan narod koji je bio voljan.

U trećem poglavlju pod naslovom *Stranka demokratske akcije u najtežem periodu odbrane BiH*, autor piše o teškoj situaciji u Bosni i Hercegovini sa kojom su se početkom 1992. građani i Stranka demokratske akcije, kao jedan od partnera u vlasti, suočili. Na temelju dopisa koji su stizali od lokalnih organa SDA saznajemo o teškom sigurnosnom stanju u Banjoj Luci, Prnjavoru, Janji, Šipovu, Trebinju i dr., gdje je bošnjačko stanovništvo zastrašivano, njihova privatna imovina uništavana, dok je u isto vrijeme srpsko stanovništvo naoružavano od strane jedinica JNA koje su se raspoređivale po strateški važnim oblastima BiH. Sve to se dešava u kontekstu proglašenja Republike srpskog naroda u BiH, što je bila kruna prethodno sprovedene "saoizacije" i osnivanja paralelnih institucija vlasti. Brka u ovom poglavlju piše i o Prvoj skupštini SDA u Hrvatskoj, koja je održana početkom 1992. u atmosferi aktualizacije postojećih političkih razlika SDA i HDZ. Autor se kratko osvrće i na Referendum za nezavisnost BiH, održan 29.2. i 1.3.1992. Odgovor za tragična dešavanja u Bijeljini i Janji u proljeće 1992. traži u vjerskoj i nacionalnoj otuđenosti muslimana, naročito Bijeljine, i lošim kadrovskim rješenjima Stranke za ovu oblast. Tu su još i potpoglavlja koja govore o hapšenju predsjed-

nika Alije Izetbegovića u proljeće 1992, o Brkinoj "pravovremenoj" procjeni ličnosti Sefera Halilovića, o teškoj situaciji muslimana u Sandžaku i naposljetku o Brkinim službenim boravcima u Turskoj, gdje je kao Izetbegovićev izaslanik učestvovao, između ostalog, na Konferenciji nevladinih organizacija islamskog svijeta u Istanbulu u ljeto 1994.

Četvrto poglavlje pod naslovom *Stranka demokratske akcije u procesu stabiliziranja mira* uglavnom se sastoji od opisa sjednica Glavnog odbora Stranke demokratske akcije, prikaza rezultata općih i lokalnih izbora u periodu 1996-2002, te stranačkih kongresa (drugog i trećeg) koji su se održali u zahvaćenom periodu. Suštinski, a posebno uzevši u obzir situaciju nastalu oko formiranja općina Usora i Žepče, stječe se dojam da je postdejtonski period u Bosni i Hercegovini period nastavka dezintegracije države političkim sredstvima. Iz ovog poglavlja bismo izdvojili potpoglavlje *Povratak komunizma i bezumlja* posvećeno povratku Socijaldemokratske partije BiH na vlast 2000, u kojem se autor osvrće na slučaj *Alžirske grupe* i slučaj *Pogorelica*, te u kontekstu antikomunističkog diskursa spomenuli bismo i *Analizu* koju je predsjednik SDA Tuzle Adnan Jahić sačinio povodom neuspjeha Stranke u ovom kraju na općinskim izborima iz 1996. godine. Inače, Tuzla je zbog svoje tradicionalno lijeve orijentacije zauzimala važno mjesto u propagandnoj djelatnosti SDA od 1990.

Činjenicu da je istina promjenjiva kategorija koja se modifikuje pod pritiskom savremenog političkog i društvenog konteksta priznajemo autoru, posebno u pogledu relativizacije uloga nacionalnih stranaka na početku devedesetih. Ali Brka ni u jednom trenutku ne postavlja pitanje na koji način je SDA doprinijela i sama relativizaciji

svojim djelovanjem, jer ova stranka i danas snažno oblikuje tešku političku i društvenu stvarnost Bošnjaka, pa se iduće riječi autora doimaju kao da su bez konekcije sa stvarnošću: "Zbog toga je historija SDA (...) ustvari historija afirmacije BiH kao demokratske države kompatibilne standardima i iskustvima savremenih zapadnih država" (str. 14). Čak i ako je u pitanju lapsus, u smislu promoviranja, plediranja ili zalaganja za takvu državu, suština za građane nije u deklaraciji nego u njenoj sprovedbi u posdejtonskom periodu.

Ipak, Brkina knjiga može biti od koristi i onim istraživačima koji se budu bavili likom i djelom Alije Izetbegovića. Pored mnogobrojnih govora prvog čovjeka Stranke, Brka posredno i neposredno iskazanim pijetetom svjedoči o vrsti karizme na kojoj je Izetbegović, za razliku od nacionalnih vođa druga dva naroda, gradio svoju ulogu stranačkog i narodnog vođe.

I naposljetku, ponovit ćemo da se unatoč pobrojanim nedostacima, koji se prvenstveno odnose na nedostatak autorovog kritičkog pristupa, vrijednost ove knjige ogleda u količini dokumenata i podataka koje donosi, a koji mogu pomoći istraživačima u krajnje neizvjesnom pokušaju rekonstruiranja društveno-političke stvarnosti obrađenog perioda ■

Sabina Veladžić

Edina Bećirević, *Na Drini genocid: istraživanje organiziranog zločina u istočnoj Bosni*. Sarajevo: Buybook, 2009, 303 str.

O zločinima koji su počinjeni tokom rata 1992-1995. godine u Bosni i Hercegovini mnogo je pisano kako u domaćoj tako i u stranoj literaturi. Između ostalog, napisane su brojne analize i studije za različite potrebe, ali se vrlo malo njih na sistematičan način bavilo ovim problemom.

Nažalost, studije naučnika koji su proučavali zločine genocida i u kojim su podučavali o njihovom ranom prepoznavanju i prevenciji bile su slabo obrađene. To je rezultiralo time da zločini genocida u Bosni i Hercegovini i Ruandi uopće ne budu priznati, a u Kambodži čak budu potpuno zanemareni.

Nedavno objavljena knjiga dr. Edine Bećirević posebno se izdvaja svojim metodološkim pristupom. Ona koristi komparativni metodološki pristup, historijski i antropološki metod da bi napravila sveobuhvatnu analizu, koju zatim fokusira na jedno područje sa cijelim nizom „studija slučaja“. Njezina knjiga *Na Drini genocid: istraživanje organiziranog zločina u istočnoj Bosni* adaptirana je doktorska disertacija koju je prošle godine, pod naslovom *Genocid u istočnoj Bosni 1992.-1995. godine: srpski politički, vojni i socijalni projekat*, odbranila na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Predgovor za knjigu napisao je prof. dr. Robert Donia sa Univerziteta Mičigen, SAD.

Pored dokumenata Instituta za proučavanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, presuda i svjedočenja pred Međunarodnim krivičnim